

АНОТАЦІЯ

Машикіна О.І. Формування та реалізація публічної політики захисту прав дітей в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2025.

В дисертації обґрунтовано теоретичні основи і розроблено практичні рекомендації з удосконалення системи публічного управління захистом прав дітей в Україні.

Запропоновано вдосконалити інституційний механізм публічної політики захисту прав дітей шляхом створення інституції спеціалізованого «Омбудсмена у справах дітей» або «Дитячого омбудсмена», котрий має стати незалежним елементом системи нагляду за дотриманням прав дитини, матиме як дорадчі, так і контрольні функції, що відмінні від чинних на сьогодні механізмів державного захисту.

Удосконалено термінологічний апарат науки публічного управління та адміністрування через уточнення змісту понять «дитячий омбудсмен», «гуманітарні права дітей», «діти – біженці війни» та впровадження у науковий обіг поняття «публічне управління захистом прав дітей», що розширює наукові знання та вказує на доречність використання даного поняття поруч з іншими, існуючими в науковому обігу та чинному законодавстві.

Удосконалено підхід до публічної політики захисту прав дітей в контексті ризик-менеджменту, що включає в себе такі етапи: визначення контексту (повномасштабна війна та ін.); ідентифікація ризиків (фізичні загрози, посилення вимушеної депривації, недоступність ключових послуг); аналіз та оцінка ризиків (картки ризиків та ін.); планування заходів реагування; моніторинг та контроль (в т.ч. із залученням інститутів громадянського суспільства); інституційна реалізація (Національна соціальна сервісна служба України, Державна служба України в справах дітей); підвищення компетентності та участі (в т.ч. із

залученням інститутів громадянського суспільства, соціально відповідального бізнесу, представників закордонних профільних інституцій).

Узагальнено кращі світових практики захисту прав дітей, що дозволило визначити можливість їх використання у виробленні та реалізації соціальної та гуманітарної політики щодо дітей в Україні, зокрема, в частині визначення спеціалізації державних органів та відповідних підрозділів органів місцевого самоврядування; забезпечення результативної координації діяльності представників органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та соціально відповідального бізнесу, у якій кожен з названих суб'єктів політики грає визначену та зафіксовану в чинному законодавстві роль, в тому числі через участь в діяльності консультативно-дорадчих органів, функціонування мобільних мультидисциплінарних команд, підготовці планів відновлення та розвитку та програм комплексного відновлення територіальних громад в частині захисту прав дітей.

Удосконалено підходи до оцінювання ефективності діючих інституцій із забезпечення прав дітей в частини конкретизації предметів відання комітетів Верховної Ради України; посилення якісних та кількісних параметрів моніторингу, що здійснюється Державною службою в справах дітей щодо діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав дітей; збільшення кадрового потенціалу Служб в справах дітей та посилення їх ресурсного забезпечення на місцевому рівні з метою уникнення їх дисфункціональності;

Проаналізовано сучасний стан публічного управління захистом прав дітей в умовах повномасштабної російсько-української війни, що дозволило визначити основні інструменти публічної політики захисту прав дітей, які, в свою чергу, дозволять прогнозувати, запобігати та мінімізувати прояви наступних соціально значущих явищ: зростання кількості дітей, які виховують в неповних родинях; зростання «латентного» та «фіктивного» безбатьківства; поширення ризиків порушення прав дитини при розподілі та використанні державних допомог; поширення ризиків збільшення випадків асоціальної та протиправної поведінки батьків дітей, що спричинено травматичним досвідом участі в бойових діях.

Доведено, що з метою підвищення ефективності захисту соціальних прав дітей, варто зважати на плюралізацію сімейних відносин, появу та поширення альтернативних форм шлюбу. Це, в свою чергу, актуалізує завдання захисту прав тих дітей, які народилися в батьків, котрі на момент загибелі одного з них не перебували в офіційно зареєстрованому шлюбі. Показано, що особливо актуальним даний чинник є для захисту соціальних прав дітей з родин воїнів Сил оборони України. Доведено, що на законодавчому рівні необхідно розглянути можливість повернення повнолітніх дітей до числа тих осіб, котрі можуть розраховувати на отримання своєї частки одноразової грошової допомоги за загиблого воїна, як це і було передбачено Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» до липня 2022р.

Показано, що надання правової допомоги тим сім'ям загиблих захисників, що мають неповнолітніх дітей, повинно стати одним з перспективних напрямів взаємодії органів публічної влади та «третього сектору». Так само критично важливою є підтримка інститутів громадянського суспільства і в захисті прав дітей, котрі перебувають за межами України в статусі дітей – біженців війни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання отриманих науково-практичних ідей, положень і висновків у діяльності органів публічної влади при вдосконаленні публічної політики захисту прав дітей в Україні в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення. Сформульовані в дисертації положення та рекомендації використовуються в діяльності Головного управління Національної соціальної сервісної служби України в Харківській області, а також Регіонального центру підвищення кваліфікації Київської області.

Ключові слова: захист прав дітей, служби в справах дітей, публічна політика, повномасштабна війна, місцеве самоврядування, інституційне забезпечення, біженці війни, безпечне середовище, гуманітарна політика, омбудсмен, інститути громадянського суспільства.

ABSTRACT

Mashkina O.I. Formation and implementation of public policy for the protection of children's rights in Ukraine. – Qualifying scientific work in the form of a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 281 – Public Management and Administration. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2025.

The dissertation substantiates the theoretical foundations and develops practical recommendations for improving the system of public administration for the protection of children's rights in Ukraine.

It is proposed to improve the institutional mechanism of public policy for the protection of children's rights by creating a specialized institution of “Ombudsman for Children's Rights” or “Children's Ombudsman,” which should become an independent element of the system for monitoring the observance of children's rights and have both advisory and control functions that differ from the current mechanisms of state protection.

The terminology of public administration and management has been improved by clarifying the meaning of the terms “children's ombudsman,” “human rights of children,” “war refugee children,” and introducing the concept of “public administration of child rights protection” into scientific discourse, which broadens scientific knowledge and indicates the relevance of using this concept alongside others that exist in scientific discourse and current legislation.

The approach to public policy on child rights protection in the context of risk management has been improved, including the following stages: context definition (full-scale war, etc.); risk identification (physical threats, increased forced deprivation, inaccessibility of key services); risk analysis and assessment (risk cards, etc.); response planning; monitoring and control (including with the involvement of civil society institutions); institutional implementation (National Social Service of Ukraine, State Service of Ukraine for Children); capacity building and participation (including with

the involvement of civil society institutions, socially responsible businesses, representatives of relevant foreign institutions).

The best international practices for protecting children's rights have been summarized, which has made it possible to determine how they can be used in the development and implementation of social and humanitarian policies for children in Ukraine, in particular with regard to defining the specialization of state bodies and relevant local government departments; ensuring effective coordination between representatives of public authorities, civil society institutions, and socially responsible businesses, in which each of the above-mentioned policy actors plays a specific role defined and enshrined in the current legislation, including through participation in the activities of consultative and advisory bodies, the functioning of mobile multidisciplinary teams, and the preparation of plans for the recovery and development and comprehensive recovery programs for territorial communities in the area of child rights protection.

Approaches to assessing the effectiveness of existing institutions for ensuring children's rights have been improved in terms of specifying the areas of responsibility of the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine; strengthening the qualitative and quantitative parameters of monitoring carried out by the State Service for Children's Affairs regarding the activities of executive bodies and local self-government bodies in ensuring children's rights; Increased the staffing capacity of the Services for Children and strengthened their resource base at the local level in order to prevent their dysfunctionality.

The current state of public administration for the protection of children's rights in the context of the full-scale Russian-Ukrainian war was analyzed, which made it possible to identify the main instruments of public policy for the protection of children's rights, which, in turn, will make it possible to predict, prevent, and minimize the manifestations of the following socially significant phenomena: an increase in the number of children raised in single-parent families; an increase in “latent” and “fictitious” parenthood; the spread of risks of child rights violations in the distribution and use of state benefits; the spread of risks of an increase in cases of antisocial and

illegal behavior by parents of children caused by traumatic experiences of participation in hostilities.

It has been proven that in order to improve the protection of children's social rights, it is necessary to take into account the pluralization of family relations and the emergence and spread of alternative forms of marriage. This, in turn, highlights the importance of protecting the rights of children born to parents who were not officially married at the time of the death of one of them. It has been shown that this factor is particularly relevant for the protection of the social rights of children from families of soldiers of the Armed Forces of Ukraine. It has been proven that at the legislative level, it is necessary to consider the possibility of returning adult children to the number of persons who can count on receiving their share of a one-time cash benefit for a deceased soldier, as was provided for by the Law of Ukraine “On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families” until July 2022.

It has been shown that providing legal assistance to families of deceased defenders with minor children should become one of the promising areas of cooperation between public authorities and the “third sector.” It is also critically important to support civil society institutions in protecting the rights of children who are outside Ukraine as war refugees.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the scientific and practical ideas, provisions, and conclusions in the activities of public authorities in improving public policy for the protection of children's rights in Ukraine in the context of full-scale war and post-war recovery. The provisions and recommendations formulated in the dissertation are used in the activities of the Main Directorate of the National Social Service of Ukraine in the Kharkiv region, as well as the Regional Center for Advanced Training in the Kyiv region.

Keywords: protection of children's rights, child services, public policy, full-scale war, local self-government, institutional support, war refugees, safe environment, humanitarian policy, ombudsman, civil society institutions.